

СПІВВІДНОШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 42(3), с. 78–83

Інформаційні правовідносини присутні в усіх сферах суспільного життя, є багатограними за своєю правовою сутністю та регулюються нормами різних галузей права, а питання співвідношення адміністративної відповідальності з іншими видами юридичної відповідальності в інформаційній сфері заслуговують на належну увагу.

На сьогодні незаперечним фактом є те, що в країні відбувається інформаційна революція. Це призвело до того, що інформаційні правовідносини присутні в усіх сферах суспільного життя. У результаті чого, інформаційні правовідносини є багатограними за своєю правовою сутністю та регулюються нормами різних галузей права.

Починаючи із 60-х років ХХ ст. і до сьогодні питанню дослідження інституту адміністративної відповідальності приділялося достатньо уваги. Вагомий внесок у дослідження зазначеного інституту внесли такі науковці, як В. Б. Авер'янов, Д. Н. Бахрак, Е. В. Додин, В. Ф. Опришко, Д. М. Лук'янець, В. К. Колпаков та ін. Деякі питання, що пов'язані з адміністративною відповідальністю за правопорушення в інформаційній сфері, розглядалися в працях А. І. Марущака, В. М. Брижка, Р. А. Калюжного, В. С. Цимбалюка та ряду інших. Але саме питанню співвідношення адміністративної відповідальності з іншими видами юридичної відповідальності в інформаційній сфері не приділялося достатньої уваги.

Роглянемо питання співвідношення адміністративної та цивільно-правової відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері.

Вирішення цього завдання потребує дослідження низки взаємопов'язаних питань. Так, необхідно визначити, якими саме адміністра-

тивними проступками в інформаційній сфері може бути заподіяна шкода суспільним відносинам, якими ознаками характеризуються відповідні суспільні відносини, а також характер шкоди, що їм заподіюється, тощо.

У результаті вчинення адміністративного правопорушення потерпілому може бути заподіяна шкода, відносини щодо відшкодування якої є предметом правового регулювання цивільного права. Аналіз складів адміністративних правопорушень, які посягають на інформаційні правовідносини, закріплених у Кодексі України про адміністративні правопорушення та інших законах України (далі КУпАП), дає можливість виділити серед них як правопорушення з матеріальним, так і з формальним складом.

До адміністративних проступків з матеріальним складом загалом прийнято відносити такі проступки, для об'єктивної сторони яких законом вимагається встановлення не тільки факту діяння, а й шкідливих матеріальних наслідків. При цьому законом така ознака об'єктивної сторони правопорушення, як настання шкідливих матеріальних наслідків, або вказується прямо, або ж описується лише саме діяння, що обов'язково спричиняє такі шкідливі наслідки, хоча останні законом і не називаються [1, 438].

До адміністративних правопорушень з матеріальним складом в інформаційній сфері можна віднести, зокрема, проступки, закрі-

плени ст. 92—1 КУпАП “Порушення законодавства про Національний архівний фонд та архівні установи”, яка передбачає відповідальність за недбале зберігання, псування, незаконне знищення, незаконну передачу іншій особі архівних документів тощо; ст. 147 КУпАП “Порушення правил охорони ліній і споруд зв’язку” в частині, що встановлює відповідальність за пошкодження кабельної, радіорелейної, повітряної лінії зв’язку, проводового мовлення або споруд чи обладнання, які входять до їх складу; ст. 148 КУпАП “Пошкодження таксофонів”; ст. 148—1 КУпАП “Порушення правил надання та отримання телекомунікаційних послуг”, яка встановлює відповідальність за вчинення дій, що призвели до зниження якості функціонування телекомунікаційних мереж, або самовільне (без відома оператора) отримання телекомунікаційних послуг та ін. [2].

Характерною особливістю зазначених та інших правопорушень з матеріальним складом в інформаційній сфері є те, що шкода, заподіяна ними суспільним відносинам, має дві сторони. По-перше, має місце шкода суто інформаційного характеру, що виявляється в порушенні нормального порядку обігу інформації та/або функціонування елементів інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури. Іншими словами, йдеться про шкоду, заподіяну саме інформаційній сфері. По-друге, водночас цими самими проступками заподіюється майнова шкода, що є наслідком порушення цивільно-правових відносин, які складаються з приводу інформації та інших складових інформаційної сфери (носіїв інформації, засобів її обробки та передачі). Таким чином, об’єктом посягання в адміністративних правопорушеннях цієї категорії виступають цивільно-правові інформаційні відносини.

Так, наприклад, ст. 92—1 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за псування та незаконне знищення архівних документів. Цілком очевидно, що зазначеними діяннями заподіюється шкода інформаційній сфері, тобто інформаційним відносинам, адже їх результатом є пошкодження або знищення інформації, яку містять відповідні

документи. Водночас шкода, заподіяна цим правопорушенням, носить майновий характер, адже порушуються відносини власності щодо таких архівних документів, тобто об’єктом посягання виступають цивільно-правові відносини. Аналогічним чином і у випадку вчинення проступку, передбаченого ст. 148 КУпАП “Пошкодження таксофонів”, має місце як суто інформаційна шкода (неможливість функціонування таксофона як елемента інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури та передачі за його допомогою інформації), так і майнова шкода (пошкоджений таксофон є об’єктом права власності). Така двовимірність шкоди, заподіяної зазначеними адміністративними правопорушеннями, є наслідком багатогранності самих інформаційних відносин, які, крім, власне, інформаційного наповнення, можуть одночасно носити цивільно-правовий характер.

Той факт, що адміністративні проступки з матеріальним складом, об’єктом яких є цивільно-правові інформаційні відносини, зажди спричиняють шкідливі матеріальні наслідки, які виявляються у майновій шкоді, обумовлює ще одну їх особливість, а саме те, що вони тягнуть не тільки адміністративну відповідальність, а й дають підстави для настання цивільно-правової відповідальності.

Поряд з відносно невеликою кількістю адміністративних правопорушень з матеріальним складом, які посягають на суспільні відносини в інформаційній сфері, переважна більшість закріплених чинним законодавством адміністративних проступків у цій сфері мають формальний склад. Адміністративні правопорушення з формальним складом — це такі правопорушення, для об’єктивної сторони яких закон вимагає встановлення тільки факту діяння. Шкідливі матеріальні наслідки в цих правопорушеннях хоча й можуть настати, але лежать за межами складу проступку [3, 232].

До адміністративних правопорушень з формальним складом в інформаційній сфері належать, зокрема, проступки, закріплені в: ст. 41—3 КУпАП “Ненадання інформації для ведення колективних переговорів і здійснення контролю за виконанням колективних до-

говорів, угод”; ст. 51–2 КУпАП “Порушення прав на об’єкт права інтелектуальної власності”; ст. 53–2 КУпАП “Перекручення або приховування даних державного земельного кадастру”; ст. 91–4 КУпАП “Відмова від надання чи несвоєчасне надання екологічної інформації”; ст. 144 КУпАП “Обладнання та експлуатація установок проводового мовлення без належної реєстрації або дозволу”; ст. 164–7 КУпАП “Порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів”; ст. 164–8 КУпАП “Недотримання квоти демонстрування національних фільмів при використанні національного екранного часу”; ст. 195–5 КУпАП “Незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації”; ст. 212–3 КУпАП “Порушення права на інформацію”; ст. 212–13 КУпАП “Виготовлення або розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск”; ст. 212–14 КУпАП “Порушення порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами або розміщення їх у заборонених законом місцях” та ін. [2].

Аналіз цих та інших адміністративних правопорушень з формальним складом в інформаційній сфері дає підстави стверджувати, що об’єктами посягання в таких правопорушеннях є інформаційні правовідносини як цивільно-правового, так і трудового, адміністративного та конституційного характеру. Тоді як заподіяти суто інформаційну шкоду може кожен із зазначених видів адміністративних проступків, заподіяння майнової шкоди можливе лише при вчиненні адміністративних проступків, об’єктом яких є інформаційні правовідносини цивільно-правового характеру. Так, наприклад, незаконне використання об’єкта права інтелектуальної власності (літературного твору, комп’ютерної програми, бази даних тощо), адміністративна відповідальність за яке передбачена ст. 51–2 КУпАП, може спричиняти майнову шкоду (збитки), яка підлягати-

ме відшкодуванню, тобто потягне за собою цивільно-правову відповідальність. Водночас вчинення проступку, передбаченого ст. 212–9 КУпАП, а саме порушення порядку ведення передвиборної агітації, агітації під час підготовки і проведення референдуму з використанням засобів масової інформації майнової шкоди не спричиняє, адже йдеться про посягання на інформаційні правовідносини конституційного характеру, а не цивільно-правового.

Зазначена теза опосередковано підтверджується і формально-юридичним аналізом ч. 1 ст. 22 Цивільного кодексу України (далі ЦК України) “Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди”, з якої випливає, що особа має право на відшкодування збитків, завданих порушенням її цивільного права (збитки у цій статті охоплюються поняттям “майнова шкода”). Крім того, з аналізу положень ч. 1 ст. 1166 ЦК України, яка встановлює загальні підстави відповідальності за заподіяну майнову шкоду, слідує, що під такою шкодою розуміють майнову шкоду, заподіяну особистим немайновим правам, та шкоду, заподіяну майну фізичної або юридичної особи (при цьому під майном відповідно до ст. 190 ЦК України слід розуміти також і майнові права та обов’язки). Оскільки як особисті, так і майнові права є цивільними правами, можемо зробити висновок, що підставою для відшкодування майнової шкоди є порушення саме цивільних, а не будь-яких інших правовідносин, об’єктами яких відповідно до ст. 177 ЦК України може виступати, зокрема, й інформація [4].

Тоді як відшкодування майнової шкоди, заподіяної адміністративними правопорушеннями, більш-менш докладно врегульовано ст. 40 КУпАП та зазначеними статтями ЦКУ, відшкодування моральної шкоди, заподіяної такими правопорушеннями, законодавством чітко не регламентовано.

Так, зокрема, в КУпАП лише в одній ст. 269 згадується про те, що потерпілому від адміністративного правопорушення може бути заподіяна моральна шкода. Хоча, на відміну від майнової шкоди, порядок відшкодування моральної шкоди в КУпАП не регла-

ментовано, сам факт визнання можливості заподіяння такої шкоди в результаті адміністративних проступків, а також загальні положення про відшкодування моральної шкоди, закріплені в ЦК України, дають підстави стверджувати, що заподіяння такої шкоди в результаті адміністративного правопорушення теж має тягнути за собою цивільно-правову відповідальність.

Такий висновок можемо зробити, проаналізувавши насамперед норму, закріплену ст. 23 ЦК України, відповідно до якої особа має право на відшкодування моральної шкоди, заподіяної порушенням її прав. При цьому під моральною шкодою розуміються душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів або ж у приниженні честі і гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Таким чином, для настання цивільно-правової відповідальності за моральну шкоду, заподіяну адміністративним правопорушенням, необхідно, щоб відповідна протиправна поведінка спричинила душевні страждання, приниження честі й гідності, ділової репутації фізичної особи або приниження ділової репутації юридичної особи.

Необхідно відзначити, що відповідно до ч. 4 ст. 23 ЦК України моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню та не пов'язана з розміром цього відшкодування [4]. Це означає, що для настання цивільно-правової відповідальності за моральну шкоду, заподіяну адміністративним правопорушенням в інформаційній сфері, неважливо, чи заподіяно цим же правопорушенням майнової шкоди, а відтак чи має дане правопорушення матеріальний чи формальний склад.

Крім того, необхідно звернути увагу на те, що в ч. 1 ст. 23 ЦК України закріплюється право особи на відшкодування моральної шкоди, заподіяної внаслідок порушення її прав, без зазначення, яких саме: конституційних, цивільних, адміністративних, трудових тощо. Іншими словами, допускається відшкодування моральної шкоди незалежно від того, в результаті саме яких порушень прав

ця шкода настала. Ця особливість моральної шкоди успадкована чинним ЦК України від ЦК УРСР. У цьому зв'язку Д. В. Боброва зазначала, що порушеними можуть бути цивільно-правові, адміністративно-правові та інші відносини, внаслідок порушення яких потерпілому була заподіяна моральна шкода. У всіх цих випадках моральна шкода має компенсуватися за ст. 440–1 ЦК УРСР [5, 550].

Стосовно адміністративних правопорушень в інформаційній сфері зазначене означає, що цивільно-правова відповідальність за моральну шкоду, заподіяну такими правопорушеннями, може настати незалежно від того, якого характеру (цивільно-правового, адміністративного, трудового, конституційного тощо) інформаційні правовідносини стали об'єктом протиправного посягання. Справа в тому, що навіть коли адміністративним проступком безпосередньо порушено інформаційні правовідносини, скажімо конституційного характеру (наприклад, інформаційні відносини під час виборчого процесу), цим самим проступком можуть бути порушені такі цивільні немайнові блага, як душевне благополуччя фізичної особи (заподіяні душевні страждання) або ділова репутація фізичної чи юридичної особи, а отже заподіяна моральна шкода (хоча у формулюванні складу відповідного адміністративного проступку про зазначені немайнові блага і не згадується). Іншими словами, йдеться про моральну шкоду, заподіяну внаслідок порушення особистих немайнових (цивільно-правових) відносин, пов'язаних з інформаційними правовідносинами.

Зазначене має місце, наприклад, у разі вчинення адміністративного проступку, передбаченого ст. 212–11 КУпАП, а саме ненадання суб'єкту виборчого процесу, щодо якого оприлюднено інформацію, яку він вважає недостовірною, на його вимогу можливості оприлюднити відповідь щодо такої інформації. У цьому випадку поряд із суто інформаційною шкодою, заподіяною порушенням відповідних інформаційних відносин конституційного характеру, цілком може бути заподіяно душевних страждань фізичній особі (особливо

якщо поширена інформація є справді неправдивою і це вплинуло на результати виборів), тобто додатково порушені відповідні особисті немайнові (цивільно-правові) відносини абсолютного характеру. Таким чином, поряд із адміністративним проступком матиме місце склад цивільно-правового деліктного правопорушення, що, у свою чергу, дасть підстави для настання цивільно-правової відповідальності по відшкодуванню цієї шкоди.

Варто наголосити, що в усіх випадках, коли йдеться про цивільно-правову відповідальність за майнову та/або моральну шкоду, заподіяну адміністративними правопорушеннями, мається на увазі такий її вид, як позадоговірна (деліктна) відповідальність. Її особливістю є те, що вона настає при порушенні абсолютних цивільних правовідносин, змістом яких є абсолютні майнові та особисті немайнові права та обов'язки, тобто такі права і обов'язки, які захищаються від необмеженого кола осіб [5, 504].

В інформаційній сфері позадоговірна цивільно-правова відповідальність настає за майнову та/або моральну шкоду, заподіяну внаслідок адміністративних проступків, якими порушуються абсолютні цивільні інформаційні правовідносини (об'єктами яких є інформація та інші інформаційні об'єкти (носії інформації, засоби телекомунікацій тощо), а також особисті немайнові правовідносини (теж цивільні правовідносини абсолютного характеру), які пов'язані з конституційними, адміністративними та іншими нецивільними інформаційними правовідносинами. Тоді як адміністративна відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері виконує насамперед карну функцію відносно правопорушника, основною функцією позадоговірної цивільно-правової відповідальності за шкоду, заподіяну адміністративними проступками, є компенсаторно-відновлювальна, яка спрямована на поновлення порушених майнових та особистих немайнових прав і благ [6, 322]. Крім того, обидва зазначені види юридичної відповідальності виконують превентивно-виховну функцію як щодо правопорушника, так і відносно інших осіб. Таким чином, при взаємодії зазначених видів

юридичної відповідальності забезпечується достатньо комплексний захист абсолютних цивільних правовідносин в інформаційній сфері від адміністративних проступків.

Від позадоговірної цивільно-правової відповідальності за шкоду, заподіяну адміністративним правопорушенням в інформаційній сфері, необхідно відрізнити договірну цивільно-правову відповідальність, яка також застосовується за деякі види правопорушень у зазначеній сфері. На відміну від позадоговірної, договірна відповідальність настає у разі порушення не абсолютних, а відносних правовідносин, які існують між сторонами цивільно-правових договорів, що стосуються інформації та інших інформаційних об'єктів (договорів про надання інформаційних послуг, авторських договорів, ліцензійних договорів про використання об'єктів права інтелектуальної власності, договорів про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, договорів про купівлю-продаж або використання елементів інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури тощо). Іншими словами, підставою цього виду цивільно-правової відповідальності є порушення договірних зобов'язань, а не шкода, заподіяна внаслідок адміністративного правопорушення. У зв'язку з цим, підбиваючи підсумки, маємо зазначити, що договірна цивільно-правова відповідальність та адміністративна відповідальність застосовуються за різні, не пов'язані між собою правопорушення в інформаційній сфері.

Література

1. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2-х т.: Т. 1. Заг. частина / Ред. кол.: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. — К.: ТОВ "Вид-во Юридична думка", 2007. — 592 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Наук.-практ. коментар / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін. — К.: Всеукр. асоціація видавців "Правова єдність", 2008. — 781 с.
3. Колпаков В. К. Адміністративне право України: Підруч. / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 544 с.

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // ВВР України. — 2003. — № 40—44. — Ст. 356.

5. Цивільне право України: Підруч.: У 2 кн. / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. —

2-ге вид., допов. і перероб. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — Кн. 2. — 640 с.

6. Цивільне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2-х т. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. — Т. 2 Особлива частина. — К.: Концерн “Вид. дім “Ін Юре”, — 2003. — 408 с.

Досліджено співвідношення адміністративної та цивільно-правової відповідальності, що настає за вчинення правопорушення в інформаційній сфері; а також визначено, якими саме адміністративними проступками в інформаційній сфері може бути заподіяна шкода суспільним відносинам, якими ознаками характеризуються відповідні суспільні відносини та характер шкоди, що їм заподіюється.

Исследовано соотношение административной и гражданско-правовой ответственности, которая наступает за совершение правонарушения в информационной сфере; а также определено, какими именно административными проступками в информационной сфере может быть нанесен вред общественным отношениям, какими признаками характеризуются соответствующие общественные отношения, а также характер нанесенного им ущерба.

The article investigates the relationship of administrative and civil liability following the commission of the offense in the information sector, and it is determined that administrative offenses in the sphere of information can be harmed public relations, which are characterized by features relevant social relations and the nature of the harm that they inflicted on others.

Надійшла 17 червня 2014 р.